

כ"ז בכסלו תשפ"ב, 1.12.2021

גיליון מס' 782

פרשת מקץ

התורה במשקפיים של תרבויות המזרח הקדום

מאת מריקס ריכטר, בית רימון

התורה נכתבה עבור עם שזה עתה יצא ממצרים. קריאה בתורה מתוך היכרות עם תרבויות המזרח הקדום, כפי שהן ידועות לנו היום, מאפשרת לנו להבין חלקים בתורה מחדש. ההכרות עם תרבות המזרח הקדום פותחת לנו צוהר למציאות שבה אבותנו ואמותנו חיו במסופוטמיה ובכנען. חלקו הגדול של הידע שאבד לאחר תקופת התנ"ך, התגלה רק אחרי פיענוח כתבים ושפות של תרבויות אלו וגילויי כאמור, שופך או חדש על סוגיות שונות בתורה. למשל - במסופוטמיה, האזור ממנו אברהם הלך לכנען, נחתמו הסכמי ברית בטקס בו בותרו חיות והצדדים בהסכם עברו בין חלקיהן. ניתן להניח שאברהם הכיר זאת וא-לוהים אימץ את הדרך הזאת על מנת להדגיש בפני אברהם את החשיבות הדתית והמשפטית של הברית.

פרשת מקץ היא הפרשה השנייה שחושפת את התרבות המצרית. בכל אותן פרשות בהן מסופר על בני ישראל במצרים יש מוטיבים שהיו ידועים היטב למי שחיו בעת העתיקה (לתרבות המצרית הייתה השפעה בכל המרחב). להלן מספר דוגמאות מהפרשה הקודמת ומהפרשה של השבוע, מתוך שלל דוגמאות קיימות:

בפרשת וישב התורה מספרת על החלומות של שר המשקים ושר האופים. התורה לא מרחיבה בעניין הסיבות למאסרם, אולי משום שהדגש הוא על חשיבות תפקידים אלו עבור פרעה ולא על הסיבות למאסר.

שר המשקים היה אחראי על רישום ו/או ייצור היין של פרעה. מי שמכיר/ה את התרבות המצרית באותם ימים, יודע/ת שהיין היה מוצר צריכה חשוב ויקר בעיניהם. צבעו האדום הזכיר להם דם ועורר בהם מורא. בחלומו שר המשקים סוחט את הענבים הישר לכוסו של פרעה. והנה בהמשך אנו מקבלים חיזוק לחשיבותה של הכוס כסמל המובהק לשלטון הפרעונים, כשיוסף מנצל את הכוס - גביע הכסף שלו, ושם אותו באמתחתו של בנימין. כך הוא מכשיל את בנימין לא רק בגניבה, אלא גם במרד נגדו. ומה חשיבותו של **שר האופים**? על פניו חשיבותו של מי שאחראי על אפית הלחם ברורה, אבל במצרים העתיקה חשיבותו של הלחם היתה לא רק כמזון בסיסי, אלא כמתנה לאנשים חשובים או לצורך קרבנות כפי שניתן ללמוד מאחד הסיפורים בפפירוס Westcar. פפירוס זה נכתב כנראה במאה ה-18 או ה-17 ומופיעים בו מספר סיפורים על ניסים שבוצעו על ידי כהנים וקוסמים בתקופתו של פרעה ח'ופו: "נביא קרבן של 1000 ככרות לחם, 100 קנקני בירה, פר אחד ושני כדורי קטורת". אגב, בעזרת פפירוס חשוב זה ניתן גם לשער מה היה צפוי ליוסף לו היה נענה לחיזוריה של אשת פוטיפר משום שמתואר בו סיפור של רומן בין אזרח פשוט לאשת כהן, ואת גורלו המר.

דוגמא נוספת: בפרשת מקץ תורו של פרעה לחלום. שלא כמו החרטומים (ששמם נובע מהשורש ח.ר.ט - אלה שחרטו את הכתב המצרי על בנינים ואבנים ונחשבים כעילית האינטלקטואלית של מצרים), יוסף מבין מיד את

משמעות המוטיבים בחלומות. היאור הוא מרכז החיים של מצרים וגוף המים היחיד. כנתיב התחבורה העיקרי הוא מאפשר שליטה על מצרים העליונה והתחתונה, מהווה מקור לדייג וחשוב ביותר - מימיו אחראים ליבולים ולאוצר הרב של מצרים. בלי יאור אין חיים. [האלה תתחור](#), אלת הפיריון שמוצגת הרבה פעמים כפרה או כאישה עם ראש של פרה, אחראית לעושר זה.

על רקע מידע זה לא פלא שהיה קשה לפרעה לקבל את הפתרונות של החרטומים, וכפי שרש"י מסביר: "פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אָבֵל לֹא לְפָרְעָה, שְׁלֹא הָיָה קוֹלָן נִכְנָס בְּאֲזִנָּיו, וְלֹא הָיָה לוֹ קוֹרֵת רוּחַ בְּפִתְרוֹנָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שְׁבַע בָּנוֹת אֶתָּה מוֹלִיד וְשִׁבַּע בָּנוֹת אֶתָּה קוֹבֵר (בראשית רבה)". פרשנות החלום ערערה את אמונתו של פרעה ושל המצרים בחתחור ובכח מי היאור, ואיתם את השלטון כולו. פרשנותו של יוסף איפשרה שמירה על השלטון ולכן פרעה מקבל אותה "וַיֹּסֶר פְּרָעָה אֶת-טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ, וַיִּתֵּן אֶתָּה עַל-יַד יוֹסֵף; וַיִּלְבֹּשׂ אֹתוֹ בְּגָדֵי-שֵׁשׁ, וַיִּשֶׂם רֶבֶד הַזָּהָב עַל-צְוָאוֹ." (בראשית, מ"א, מ"ב).

ועוד נקודת מבט שמאירה את הדברים מתוך הכרות עם תרבות המזרח הקדום: כנראה שיוסף עדיין לבש את בגד ששמו עליו המדינים כשנמכר מצריימה כשפירש את החלום לפרעה, והיא הייתה שונה מהביגוד [המקובל במצרים](#) - כותונות צמר, כיאה לרועי צאן. הצמר היה חומר הגלם הפשוט והשכיח בכנען אך גם המקור לעושרה, ואילו שש שהיה אריג מצמח הפשתן שמש את המצרים לביגוד. מתוך הבנה זו, שכל חומר מייצג תרבות אחרת, לא פלא איפה שהתורה אוסרת על ערבוב שני הסיבים הללו, שהרי כל אחד מהם מייצג ערך אחר.

כשפרעה שם על צווארו של יוסף [רביד זהב](#) הוא משנה את מראהו למראה של פקיד מצרי משום שהרביד מכסף או מזהב, סימל באותם ימים מעמד או תפקיד.

ונקודה אחרונה - פרעה נותן ליוסף שם מצרי, שישלים את הפיכתו לאיש מצרי, אך השם אינו מקבל פרשנות בתורה. אבן עזרא בחכמתו הבין שכנראה מדובר בשם מצרי: "צפנת פענח.. אם זו מלה מצרית לא ידענו פירושה, ואם היא מתורגמת לא ידענו שם יוסף. ויהי פירוש פענח כאשר תרגם המתרגם ארמית והיא מלה מרובעת". היום אנחנו מבינים שוב מצרית וישנו חוקר שסבר שמשמעות שמו המצרי של יוסף הייתה "א-לוהים מדבר והוא חי". משמעות זו משקפת את האמירה של יוסף שלא הוא עצמו פתר את החלומות. אולם נראה שלא היה צורך לפרש את השם החדש של יוסף בתורה, פשוט משום שהוא היה מובן לכל בני ישראל שיצאו ממצרים... ורק אנחנו נותרנו עם הרצון להמשיך לנסות ולהבין מקרוב את התורה.

מריקס ריכטר, חברת קיבוץ בית רימון, פנסיונרית, נשואה לקלייב סילברמן, אמא ל3 בנות, 2 נכדות 41 נכדים.

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש להירשם בקישור: <https://forms.gle/bzbZhmBafTeQLY3k6> תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il